

Ljubomir Tintor*

UTICAJ KLIMATSKIH PROMENA NA PRAVA I POLOŽAJ DECE**

Klimatske promene predstavljaju globalni izazov 21. veka s ozbiljnim posledicama po ljudska prava, posebno prava dece. Članak istražuje kako klimatske promene utiču na prava deteta prema Konvenciji o pravima deteta i drugim međunarodnim instrumentima, ističući važnost prava na zdravu životnu sredinu. Takođe se analizira praksa i naponi Komiteta o pravima deteta u zaštiti dece od klimatskih promena. Poseban naglasak stavljen je na ranjivost dece kao klimatskih migranata i njihovu ulogu u klimatskim parnicama u kojima se zahteva odgovornost država za neuspehe u smanjenju štetnih emisija gasova sa efektom staklene bašte i planova adaptacije na klimatske promene. Rad takođe razmatra uticaj klimatskih promena na položaj dece u Srbiji s obzirom da se naša država smatra jednom od najranjivijih u Evropi kada govorimo o klimatskim posledicama.

Ključne reči: *Klimatske promene. – Deca. – Konvencija o pravima deteta. – Klimatske parnice. – Klimatske promene u Republici Srbiji.*

1. UVOD

Klimatske promene predstavljaju najveći izazov savremenog doba, a njihove negativne posledice postaju sve očiglednije širom sveta. U protekloj deceniji, prepoznato je da klimatske promene imaju značajan uticaj na ljudska prava kako pojedinaca tako i društava u celini. Savet UN za ljudska prava, doneo je niz rezolucija od 2008. godine koje jednoglasno potvrđuju da klimatske promene mogu ozbiljno narušiti ostvarivanje osnovnih ljudskih prava, uključujući prava na život, zdravlje, ishranu i pristup vodi.¹

* Autor je istraživač saradnik na Institutu za uporedno pravo i doktorand na Univerzitetu u Beogradu – Pravni fakultet, lj.tintor@iup.rs, ORCID 0009-0005-7565-154X (Republika Srbija).

Klimatske promene su intergeneracijski problem zbog dugoročnih posledica koje će uticati na više generacija. Postojeće generacije često iskorištavaju resurse na štetu budućih generacija, a neravnotežu u emisijama stakleničkih gasova i negativne posledice klimatskih promena najviše će osetiti budući naraštaji. Zato rešavanje problema klimatskih promena zahteva saradnju i solidarnost između različitih generacija. Ova veza između klimatskih promena i prava dece je jasno prepoznata u Pariskom sporazumu o klimatskim promenama iz 2015. godine, koji zahteva od strana ugovornica da u svojim naporima za rešavanje klimatskih problema poštuju i promovišu ljudska prava, posebno prava dece i međugeneracijsku solidarnost.²

Deca su posebno ranjiva kategorija i podložna su većem riziku od klimatskih promena. Stoga, deca bi trebala imati pravo da učestvuju u donošenju odluka u vezi sa klimatskom politikom. Štetni efekti klimatskih promena na ekonomska, socijalna i kulturna prava dece zahtevaju posebnu pažnju od strane država, iako su ta prava često zasnovana na budućim interesima dece. Ova situacija je dodatno usložnjena činjenicom da deca danas čine oko 30% svetske populacije.³

U ovom radu, prvo ćemo analizirati uticaj klimatskih promena na prava dece koja su garantovana Konvencijom o pravima deteta, kao i drugim relevantnim međunarodnim instrumentima. Poseban naglasak će biti stavljen na važnost priznavanja prava na zdravu i čistu životnu sredinu kao samostalnog ljudskog prava i njegovu povezanost sa pravima dece. Takođe, razmotrićemo praksu i napore UN Komiteta o pravima deteta o zaštiti dece od klimatskih promena.

Posebno ćemo analizirati ranjiv položaj dece kao klimatskih migranata, doprinos učešća dece u klimatskim parnicama i njihovu ulogu

** Rad je nastao kao rezultat projekta Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu „Savremeni problemi pravnog sistema Srbije za 2023. godinu“.

1 John Knox, „Climate Ethics and Human Rights“ (*Special Issue*) *Journal of Human Rights and the Environment* 2014, 25–26.

2 Paris Agreement on Climate Change, UN Doc. FCCP/CP/2015/L.9/Rev.1 2012, Preamble para. 11.

3 Pri tom se decom smatraju osobe do 18 godina. Mladi između 10 i 24 godine čine otprilike četvrtinu svetskog stanovništva. Deca i omladina zajedno čine čak i većinu stanovništva u velikom broju zemalja, uključujući 48 najnerazvijenijih zemalja sveta. UN, „10 things you didn't know about the world's population“, <https://www.un.org/youthenvoy/2015/04/10-things-didnt-know-worlds-population/>, 12. 8. 2023.

u razvoju ovih pravnih procesa. Posebna pažnja će biti posvećena uticaju klimatskih promena na položaj dece u Republici Srbiji, s obzirom da se naša država smatra jednom od najranjivijih u Evropi kada je reč o klimatskim posledicama.

2. UTICAJ KLIMATSKIH PROMENA NA PRAVA DETETA GARANTOVANA MEĐUNARODNIM INSTRUMENTIMA

Generalna skupština UN je 1989. godine usvojila Konvenciju o pravima deteta koja predstavlja mešavinu građanskih, političkih, socijalno-ekonomskih i kulturnih prava.⁴ Uživljanje ovog korpusa ljudskih prava može biti u manjoj ili većoj meri ugroženo negativnim delovanjem klimatskih promena. Klimatske promene mogu izazvati ekstremne vremenske uslove, poput sve češćih i intenzivnijih prirodnih katastrofa (poplave, suše, uragani itd.), što direktno ugrožava pravo dece na život. Konvencija o pravima deteta zahteva da sve države ugovornice „obezbede u najvećoj mogućoj meri opstanak i razvoj deteta.“⁵ Ove mere treba da budu vrlo ambiciozne i sveobuhvatne, uz fokus na dugoročnu dobrobit i budućnost dece. Ovaj zahtev podrazumeva da države trebaju preformulisati i osnažiti svoje klimatske politike i akcije kako bi osigurale da deca budu zaštićena od sve ozbiljnijih efekata klimatskih promena i da im se omogući zdrav i održiv razvoj. U najmanju ruku, države bi trebalo da se pridržavaju svojih međunarodno dogovorenih ciljeva u pogledu smanjenja emisija štetnih gasova koje se u Pariskom sporazumu ogledaju kroz ispunjavanje ciljeva zacrtanim nacionalno određenim doprinosima.⁶ Takođe, prava dece na najviši mogući standard

---

4 Treba naglasiti činjenicu da su ugovornice Konvencije o pravima deteta sve države osim SAD. Sa druge strane Okvirnu konvenciju o klimatskim promenama i Pariski sporazum ratifikovale su sve države sveta. Iako se ovi sporazumi bave različitim pitanjima zajednička nit im je da promovišu ideje o održivom razvoju i zaštiti budućih generacija, što ih povezuje u kontekstu brige o budućnosti sveta i budućih generacija uključujući i decu.

5 UN Convention on the Rights of the Child adopted by General Assembly UN 20 November 1989, čl. 6, st. 2.

6 Nacionalno utvrđeni doprinosi (NDC) predstavljaju ključni element Pariskog sporazuma, koji je postignut 2015. godine u okviru Okvirne konvencije Ujedinjenih nacija o promeni klime (UNFCCC). Oni su sredstvo kojim države članice Pariskog sporazuma obaveštavaju međunarodnu zajednicu o svojim

zdravlja (član 24) i na adekvatan životni standard (član 27) su u opasnosti od klimatskih promena, jer nivo mora i ekstremna suša mogu dovesti do nezdravih uslova života, uključujući nedostatak čiste vode i hrane. Klimatske promene negativno utiču na prava dece na adekvatan smeštaj priznatog u okviru ovog člana. Pravo na adekvatno stanovanje definisano je da uključuje „pravo da se živi negde u bezbednosti, miru i dostojanstvu“.⁷ Promene klime mogu povećati rizik od širenja zaraznih bolesti, posebno onih koje prenose komarci, poput malarije, denga groznice.⁸ Kako se suočavamo sa sve ozbiljnijim ekološkim izazovima, postaje važno da deca steknu znanje i veštine održivog razvoja. Ovo podrazumeva razumevanje klimatskih promena, obnovljive energije, zaštite životne sredine i sličnih tema. Međutim, klimatske promene mogu izazvati nestabilnost u obrazovnom sistemu, čime se otežava implementacija ovakvog ciljanog obrazovanja. Ovi problemi mogu uticati i na pravo dece na igru i slobodno vreme što bi predstavljalo povredu člana 31 Konvencije UN o pravima deteta.⁹ Deca koja pripadaju nacionalnim manjinama ili autohtonim narodima postaju naročito ugrožena u mogućnosti da uživaju u sopstvenoj kulturi s obzirom na ulogu zemlje ili tradicionalnih sredstava za život.¹⁰

Klimatske promene često povećavaju konflikte i nestabilnost, posebno u već ranjivim regionima. Deca se, nažalost, često nalaze u prvim redovima takvih sukoba i suočavaju se s ozbiljnim rizicima kao

---

planovima i obećanjima u vezi smanjenja emisija gasova staklene bašte i prilagođavanja klimatskim promenama. Svaka zemlja određuje sopstvene ciljeve u skladu sa svojim specifičnim okolnostima, resursima i razvojnim ciljevima. Paris Agreement on Climate Change, *op.cit.*, čl. 4.

- 7 OAU Charter on the Rights and Welfare of the Child, 1990. čl. 20, st. 2, tač. a.
- 8 Nick Watts, *et al.* „The 2018 report of the Lancet Countdown on health and climate change: shaping the health of nations for centuries to come“ *Lancet*, 392(10163). 2018. 1861–1914. Predviđeno je da će do 2030. klimatske promene prouzrokovati dodatnih 60.000 smrtnih slučajeva od malarije među decom mlađom od 15 godina. Bolest dijareje je još jedan od vodećih uzroka smrti među decom, a takođe je projektovano da će se smrtnost povećati kao rezultat suše, poplava i promena obrazaca padavina, preteći da dovede do nedostatka snabdevanja vodom u higijenske svrhe.
- 9 Vid. UN Convention on the Rights of the Child *op.cit.*, čl. 31.
- 10 Karin Arts, „Children’s Rights and Climate Change“, in *Children’s Rights and Sustainable Development: Interpreting the UNCRC for Future Generations* (ed. C. Fenton-Lynn), Cambridge University Press, forthcoming 2019, 221.

što su nasilje, vojna regrutacija i eksploatacija, što može dovesti do kršenja člana 38. Konvencije o pravima deteta.¹¹

Ratni konflikti koji su posledica klimatskih promena takođe povećavaju opasnost od trgovine ljudima, što je dodatna pretnja za prava dece. U slučaju prinudnih migracija prouzrokovanih klimatskim migracijama mogu se pojaviti problemi u ostvarivanju prava deteta na upis rođenja, na ime i nacionalnost. Porast nivoa mora, naročito oko ostrvskih država, može dovesti do gubitka teritorija i čak do nestanka tih država. Ovo može dovesti u pitanje nacionalnost građana i opstanak samih država. Stav 2 člana 7 Konvencije o pravima deteta obavezuje države da reše situacije u kojima bi dete moglo postati apatrid. Jedno od predloženih rešenja u akademskim krugovima jeste priznavanje „*sui generis*“ statusa „klimatski deterritorijalizovanih nacija“ za takve države, što bi moglo rešiti problem potencijalne apatridije njenih stanovnika.¹² Pored toga, član 10 o pravu ulaska ili izlaska iz države u cilju spajanja porodice i član 9 o pravu deteta da se ne odvaja od svog roditelja protiv svoje volje mogu igrati ključnu ulogu u situacijama ekstremnih vremenskih prilika prouzrokovanih klimatskim promenama.¹³

Zaštita prava deteta postaje bitna polazna tačka za kreiranje klimatske politike, a takođe i za postavljanje odgovornosti i operacionalizaciju mera prilagođavanja i ublažavanja. Član 4 Konvencije o pravima deteta zahteva preduzimanje svih odgovarajućih mera kako bi se sprovela prava deteta, uz poštovanje člana 2, koji zabranjuje diskriminaciju. Pri donošenju odluka, države treba da se rukovode principom najboljeg interesa deteta propisanim članom 3. Odluke o smanjenju emisija gasova staklene bašte, očuvanju prirodnih resursa i unapređenju održivosti direktno utiču na kvalitet života budućih generacija, stoga je ključno uzeti u obzir dugoročne interese i dobrobit dece.

Član 12 Konvencije o pravima deteta garantuje pravo deteta da izrazi svoje mišljenje o svim pitanjima koja se tiču njega, kao i da se to mišljenje ozbiljno shvati u skladu s njegovom uzrastom i zrelošću. Kada je reč o klimatskim promenama, ovaj član ima poseban značaj i

-
- 11 Joy, Guillemot Jazmin, Burgess (UNICEF), „Child at Risk: The Case for Joint Action on Climate Change“, <https://www.unicef-irc.org/article/928-child-rights-at-risk-the-case-for-joint-action-with-climatechange.html>, 9. 8. 2023.
  - 12 Vid. Davorin Lapaš, „Climate Change and International Legal Personality: ‘Climate Deterritorialized Nations’ as Emerging Subjects of International Law?“, *The Canadian Yearbook of International Law* 59/2022, 1–35.
  - 13 Vid. UN Convention on the Rights of the Child, *op.cit.*, čl. 9–10.

treba ga tumačiti tako da obuhvata i pravo dece da izraze svoje stavove o tome kako oni, njihove porodice, njihove zajednice, njihove vlade, pa čak i međunarodna zajednica treba da reaguju na klimatske promene. Da bi se ovo pravo moglo adekvatno uživati deca imaju pravo i na pristup informacijama o klimatskim rizicima i njihovim uticajima na životnu sredinu.¹⁴ Ove pojave mogu direktno uticati na prava dece na opstanak i razvoj, dok su njihova prava na zaštitu indirektnije ugrožena.¹⁵ Kroz član 12 Konvencije o pravima deteta, deca se podstiču da se aktivno angažuju u diskusijama i odlukama koje se tiču klimatskih promena. Pristup informacijama, posebno za decu, je vitalno sredstvo u borbi protiv klimatskih promena. To je zato što se dobro obavešteni građani i deca mogu bolje nositi sa tim štetnim posledicama klimatskih promena i može efikasno da se pozabavi pratećim rizicima od klimatskih promena.

Od usvajanja Konvencije o pravima deteta 1989. godine došlo je do usvajanja nekoliko međunarodno pravnih instrumenata koji mogu pružiti novo tumačenje Konvenciji u pogledu ekoloških pitanja i klimatskih promena, te otvaraju prostor za razmatranje kako bi mogle izgledati određene odredbe o ekološkim pravima dece. Pre svih treba naglasiti neobavezujući dokument Generalne skupštine UN „Svet po meri dece“ iz 2002. godine. U ovom dokumentu se naglašava da će države dati sve u zaštiti dece i minimiziranju uticaja prirodnih katastrofa i degradacije životne sredine“, te se naglašava da „broj ekoloških problema i trendovi, kao što su globalno zagrevanje, oštećenje ozonskog omotača i zagađenje vazduha, moraju biti minimizirani da bi se obezbedilo zdravlje i blagostanje dece“.¹⁶ Drugi međunarodni instrument vredan pomena je Agenda UN za održivi razvoj do 2030. godine, jer prava garantovana Konvencijom su usko povezana sa ostvarivanjem zacrtanih ciljeva. Posebno je važno da Agenda 2030 vidi decu i mlade kao krucijalne aktere koji će „u novim ciljevima pronaći platformu za kanalsanje svoje energije kroz aktivizam usmeren ka stvaranju boljeg sveta.“¹⁷ Naglašava se da je hitna borba protiv klimatskih promena, te

14 *Ibid.*, čl. 12.

15 Catarine Bakker, „Climate Change and Children’s Rights“, in *The Oxford Handbook of Children’s Rights Law*, (eds. J. Todres & S. M. King) Oxford 2020,452.

16 A world fit for children: resolution / adopted by the UN. General Assembly (27th special 2002, paras 7–10, 22.)

17 UN General Assembly, „Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development“ (UN Doc. A/RES/70/1, 21 October 2015) para 51.

se naglašava uticaj mladih i dece za efikasno planiranje i upravljanje klimatskim promenama u najmanje razvijenim zemljama.¹⁸ Arhuska konvencija reguliše u članu 6 pravo javnosti na pristup informacijama o životnoj sredini.¹⁹ Dodatno se garantuje učešće javnosti u donošenju odluka o životnoj sredini, što je bitno zbog učešća dece u odlučivanju.²⁰ Pariski sporazum o klimatskim promenama u preambuli jasno ukazuje na uticaj klimatskih promena na položaj dece.²¹

Uživanje dečijih prava u velikoj meri zavisi od zdravog ili adekvatnog okruženja. Iako nije zagarantovano Konvencijom jedno od ključnih prava dece je pravo na zdravu i čistu životnu sredinu. Studije su pokazale da zagađenje vode čini visok procenat smrti dece širom sveta.²² Ove povezanosti klimatskih promena i životne sredine podržavaju stajalište da bi pravo čoveka na adekvatnu životnu sredinu trebalo da bude priznato na globalnom nivou.²³ Prema specijalnom izveštaju UN o ljudskim pravima i životnoj sredini „bezbedna klima je vitalni element prava na zdravo okruženje i apsolutno je neophodna za uživanje prava na život i blagostanje.“²⁴ Iz tog razloga Savet za ljudska prava Ujedinjenih nacija je 7. oktobra 2020. godine, usvojio Rezoluciju o pravima deteta na ostvarivanje prava na zdravu životnu sredinu.²⁵

---

18 *Ibid.*, para. 60.

19 The Aarhus Convention The United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters was adopted on 25 June 1998. čl. 6.

20 *Ibid.* art.7.

21 Paris Agreement, *op.cit.*, Preamble.

22 United Nations Human Rights Council, Report of the Special Rapporteur on the Implications for Human Rights of the Environmentally Sound Management and Disposal of Hazardous Substances substances and Wastes,“ U.N. Doc. A/HRC/33/41, 2016.

23 80 % država članica UN (156 od 193) priznaju pravo na životnu sredinu koja je sigurna, čista, zdrava, te održiva. Ovo pravo prepoznato je u nekoliko međunarodnih instrumenata na globalnom i regionalnom nivou. O razvoju ovog prava vid. Ljubomir Tintor, „Pravo na čistu i zdravu životnu sredinu – dometi i ograničenja ljudskog prava u nastajanju“, *Harmonius-Journal of Legal and Social Studies in South East Europe* 2022, 313–334.

24 UN Special Rapporteur on human rights and the environment. A/74/161, (2019) para. 13.

25 Rezolucija podseća da su države dužne da preduzmu sve mere radi suzbijanja štete po životnu sredinu, poput gubitka biodiverziteta, klimatskih promena, zagađenja i izloženosti opasnim supstancama i otpadu. Država je dužna da

Povezanost ljudskog prava na zdravu životnu sredinu i Konvencije o pravima deteta se reflektuje kroz više aspekata, pravo dece na zdravu životnu sredinu ima dubok uticaj na budućnost planete. Rezolucija Saveta za ljudska prava Ujedinjenih nacija o pravima deteta takođe prepoznaje i ističe značaj ostvarivanja prava deteta na zdravu životnu sredinu. U ovom dokumentu istaknuto je da uskraćivanje prava deteta na zdravu životnu sredinu sprečava puno ostvarivanje brojnih drugih prava deteta, kao što su pravo na život, zdravlje, životni standard i obrazovanje.²⁶ Deca će naslediti svet sa svim njegovim ekološkim izazovima, pa je osiguranje zdrave životne sredine ključno kako bi se obezbedila održiva i prosperitetna budućnost.

Komitet UN o pravima deteta ima krucijalnu ulogu u nadgledanju poštovanja prava garantovanih Konvencijom o pravima deteta tako što im države dostavljaju redovne izveštaje. Komitet o pravima deteta je na osnovu izveštaja primetio vezu između klimatskih promena, degradacije životne sredine i položaja dece.²⁷ Deca snose najveći teret rastućih problema o životnoj sredini, uticaj na njihove živote se retko tretiraju kao pitanje prava. Uticaj degradacije životne sredine na prava dece nije ispitan u dovoljnoj meri u kojoj bi trebao iz razloga što oni koji se bave pravima dece i oni koji proučavaju negativne efekte klimatskih promena često se fokusiraju na jedno uz isključenje drugog pitanja. U svojim izveštajima o poštovanjima prava deteta Komitet retko pominje uticaj klimatskih promena koji je očigledan. Ipak postoje i svetli primeri tako Zaključna zapažanja o Čileu iz 2015. godine pod opštim naslovom „Dečja prava i životna sredina“, preporučeno je

---

zaštiti prava svih, a posebno dece s obzirom na to da su oni posebno osetljivi na posledice štete po životnu sredinu. Rezolucija urgira na države da poštuju, štite i ispunjavaju prava deteta bez diskriminacije. Human Rights Council Forty-fifth session 14 September–7 October 2020 Rights of the child: realizing the rights of the child through a healthy environment, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/G20/252/88/PDF/G2025288.pdf?OpenElement>, 1. 9. 2023.

26 Human Rights Council, Rights of the child: realizing the rights of the child through a healthy environment, 5. 10. 2020, A/HRC/45/L.48/Rev.1, <https://undocs.org/A/HRC/45/L.48/Rev.1>, 1. 9. 2023

27 CRC/C/GC/26: General comment No. 26 (2023) on children's rights and the environment with a special focus on climate change 22 August 2023, <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/crcgc26-general-comment-no-26-2023-childrens-rights>, 1.9.2023.

da Vlada Čilea poveća „svest i spremnost dece za klimatske promene i prirodne katastrofe uključivanjem teme u školski program i obuku nastavnika“.²⁸ Ova Zaključna zapažanja izražavaju zabrinutost zbog situacije na Mauricijusu da se politike i programi bave klimatskim promenama i rizikom od katastrofa upravljanje, kao što je slučaj sa ciklonima, ne bave se posebnim ranjivostima i potrebama dece, te su upućene preporuke za poboljšanje situacije.²⁹

Takođe se naglašava u jednom od zaključaka Komiteta UN za prava deteta da Nemačka svoju politiku zasniva na zaštiti najboljeg interesa deteta kroz sve projekte, obezbeđujući pri tom informacije o proceni, planiranju, implementaciji projekata uključujući finansiranje i prilagođavanje klimatskim promenama. Naročito se vodi računa o smanjenju rizika i izgradnji kapaciteta otpornosti gde će mladi i deca imati ključnu ulogu.³⁰

U junu 2021. godine, Komitet je odlučio da izradi opšti komentar o pravima deteta i životnoj sredini sa posebnim fokusom na klimatske promene.³¹ U novembru 2022. godine, Komitet je pozvao sve zainteresovane strane da daju komentare na nacrt opšteg komentara. Devetnaest najugroženijih država pogođenih negativnim posledicama klimatskih promena dostavili su svoje komentare ukazujući na drastičnu situaciju na njihovim teritorijama, predlažući različita rešenja u prevazilaženju ovog alarmantnog problema.³² Kako ostvarivanje navedenih prava deteta najviše zavisi od odraslih, Komitet je uključio globalnu zajednicu u proces stvaranja Opšteg komentara 26.³³ U komentaru se naglašava da klimatske promene utiču više na decu nego na odrasle, njihovo fizičko i posebno mentalno zdravlje uzrokovano degradacijom životne sredine.³⁴ Komitet je rekao da sve države imaju

---

28 UN Doc. CRC/C/CHL/CO/4–5, 30 October 2015, para 64(b).

29 UN Doc. CRC/C/MUS/CO/3–5, 27 February 2015, para 57.

30 Input from Government of Germany (2016) to OHCHR Analytical Study on the Impacts of Climate Change on the Rights of the Child, 11.

31 „Committee on the Rights of the Child, General comment on children’s rights and the environment with a special focus on climate change“ <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crc/concept-note-general-comment-childrens-rights-and-environment-special-focus-climate-change>, 3. 9. 2023.

32 Tamara Staparski, „Climate Change in the Practice of the Committee on the Rights of the Child“, *LAW – theory and practice* 2/2023, 107.

33 *Ibid.*

34 Učesnici su pokazali neslaganje u vezi sa više pitanja, među kojima su obaveze država u vezi sa pitanjima životne sredine, međugeneracijska jednakost i

zakonsku obavezu da zaštite decu od degradacije životne sredine i da dozvole svojim maloletnim građanima da traže pravni lek.³⁵ Iako je Komitet posvetio toliko vremena i truda da pronade moguće rešenja za zaštitu prava deteta i njihovih mladih života od životne sredine opasnosti, pitanje je da li će Opšti komentar br. 26 biti dovoljno moćan da ispuni postavljene ciljeve.³⁶

Komitet je takođe razmotrio brojne individualne pritužbe o uticaju klimatskih promena na prava deteta. U jednom slučaju, Komitet je utvrdio da su Argentina, Brazil, Francuska, Nemačka i Turska prekršile prava dece ne preduzimajući dovoljno mera da se suoče sa klimatskim promenama. Utvrđeno je da su ove zemlje doprinele klimatskim promenama svojim istorijskim emisijama gasova sa efektom staklene bašte i da je to imalo negativan uticaj na prava dece u tuženim državama kao i u drugim državama.³⁷ Zaključio je da je uspostavljena dovoljna uzročna veza između štete koju je šesnaestoro dece navelo i činjenja ili propusta pet država u svrhu utvrđivanja nadležnosti, i da su deca dokazala da je šteta koju su oni lično pretrpeli značajna. Komitet je mišljenja da zbog uticaja klimatskih promena na decu i priznavanja od strane država da deca imaju pravo na posebne garancije, države imaju pojačane obaveze da zaštite decu od predvidive štete.³⁸ Komitet, međutim, nije mogao da presudi o tome da li su države članice u ovom konkretnom slučaju prekršile svoje obaveze prema Konvenciji o pravima deteta.³⁹ Komitet je takođe zaključio da eksteritorijalne obaveze država u zaštiti

terminološko pojašnjenje „odgovarajuće zaštite“. „Committee on the Rights of the Child. General Comment No. 26 – Analysis of the online consultations and 3 thematic workshops with the global community“, 1–23. <https://child-rightsenvironment.org/wp-content/uploads/2022/10/ReportAnalysis-of-Global-Community-Questionnaire-Contributions.pdf>, 3. 9. 2023.

35 S. Sengupta, „Children Have a Right to Sue Nations Over Climate, U.N. Panel Says“, <https://www.nytimes.com/2023/08/28/climate/united-nations-children-climate-lawsuit.html>, 25. 8. 2023.

36 T. Staparski, *op. cit.*, 111.

37 Committee on the Rights of the Child Communication No. 2418/2020 (Argentina, Brazil, France, Germany, Turkey). Komitet je od maja do septembra 2021. godine održao pet usmenih saslušanja sa pravnim zastupnicima dece, predstavnicima država i trećim licima koji su intervenisali. Takođe je direktno saslušao decu. U ovoj istorijskoj presudi, Komitet je utvrdio da su dotične države vršile jurisdikciju nad tom decom.

38 *Ibid.*

39 Žalbeni postupci zahtevaju da su predstavke prihvatljive tek nakon što podnosioci žalbe podnesu tužbu nacionalnim sudovima i već iscrpe pravne lekove

ljudskih prava treba restriktivno tumačiti,⁴⁰ što je suprotno sa praksom Evropskog suda za ljudska prava u klimatskim sporovima.⁴¹ Komitet UN za prava deteta i Evropski sud za ljudska prava imaju različite nadležnosti i fokus, što dovodi do određenih razlika u praksi, uključujući i pitanje eksteritorijalnog dometa obaveza država. U praksi, ovo znači da se Komitet UN o pravima deteta bavi globalnim pitanjima prava deteta, bez obzira na teritorijalnu jurisdikciju država, dok Evropski sud za ljudska prava fokusira na kršenja prava koja se događaju unutar teritorijalnih granica država potpisnica Evropske konvencije o ljudskim pravima. Razlike u njihovim mandatima utiču na način na koji se bave eksteritorijalnim domaćajem obaveza država, diferencijacije u pristupu postaju očigledne kada su u pitanju situacije van teritorijalnih granica potpisnica Evropske konvencije o ljudskim pravima. U takvim slučajevima, Komitet može biti relevantniji jer nema teritorijalna ograničenja u svom mandatu. Komitet za prava deteta sadrži niz eksplicitnih materijalnih obaveza država u odnosu na dete, uključujući obavezu da štite i ispune njihovo pravo na život, zdravlje i obrazovanje.

Komitet je objavio izveštaj specijalnog izvestioca o pravima deteta i životnoj sredini koji pruža sveobuhvatnu analizu uticaja klimatskih promena na ljudska prava dece i daje preporuke državama članicama o tome kako da zaštite prava deteta u kontekstu klimatskih promena. Dok države uživaju određenu diskreciju u postavljanju ekoloških standarda koji poštuju ljudska prava, ova diskrecija je ograničena u pogledu dece materijalnim i proceduralnim obavezama države prema Konvenciji o pravima deteta i obavezama nediskriminacije.⁴²

---

koji mogu biti dostupni i delotvorni u dotičnim zemljama pre nego što podnesu žalbu Komitetu, pa Komitet nije imao osnov za odlučivanje.

40 Odluka Komiteta za prava deteta doneta po Opcionom protokolu uz Konvenciju o pravima deteta o postupku komunikacije u vezi sa saopštenjem br. 104/2019.

41 Za praksu Evropskog suda za ljudska prava u pogledu klimatskih parnica vidi slučajeve *Carême v. France*

(application no. 7189/21), *Duarte Agostinho and Others v. Portugal and Others* (application no. 39371/20), *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland* (Application no. 53600/20). Trenutno se pred ovim Sudom vodi ukupno 7 klimatskih parnica koje se nalaze u različitim fazama.

42 Report of the Special Rapporteur on the Issue of Human Rights Obligations relating to the Enjoyment of a Safe, Clean, Healthy and Sustainable Environment, J.H. Knox, on the Rights of Children and the Environment, 24 Jan. 2018, UN Doc. A/HRC/37/58, paras 39–57.

3. POLOŽAJ DECE KAO KLIMATSKIH MIGRANATA

Podaci UNICEF-a ukazuju da preko pola milijarde dece živi u područjima sa izuzetno visokim rizikom od poplava, 115 miliona dece živi na području sa visokom ili izuzetno visokom rizikom od tropskih ciklona, i skoro 160 miliona dece je izloženo ekstremnim sušama.⁴³ Deca su nesrazmerno ranjiva na uticaje klimatskih promena u velikoj meri zbog toga što rana faza njihovog fiziološkog i kognitivnog razvoja čini ih manje spremnim za suočavanje sa šokovima i stresovima povezanim sa klimatskim promenama. Dodatan problem je što ogroman broj država ne predviđa klimatske promene kao okidač masovnih migracija.

Usled mogućnosti da neke države ostanu bez teritorije i sve veće degradacije životne sredine prouzrokuju pojavu klimatskih migranata.⁴⁴ Poslednjih godina, koncept klimatskih izbeglica je dobio novu važnost jer je globalna klimatska situacija ugrozila živote miliona ljudi, što je prouzrokovalo da mnogi napuste svoje domove. Nedostatak jasne definicije klimatskih izbeglica dovešće do više prisilno raseljene dece koja će biti lišena bilo kakve odgovarajuće pravne zaštite i pomoći.⁴⁵ Od 2008. godine, preko 318 miliona ljudi je raseljeno usled klimatskih katastrofa.⁴⁶ Nedostatak bilo kakvog formalnog priznavanja dece klimatskih

43 UNICEF, „Unless We Act Now: The impact of climate change on children 2015“
<https://www.unicef.org/reports/unless-we-act-now-impact-climate-change-children>, 25. 8. 2023.

44 S obzirom da u međunarodnom pravu ne postoji jasan stav oko ove kategorije ljudi primetno je da se i termini klimatski migrant, klimatska izbeglica koriste kao sinonimi što nije baš ispravno imajući u vidu diferenciju pojmova izbeglica i migrant. Ovaj pojmovni galimatijas bi mogao biti rešen usvajanjem posebne konvencije o statusu ove ugrožene grupe ljudi ka čemu se manje ili više uspešno teži poslednjih godina. Na ovaj način bi se i pravno i pojmovno regulisao status klimatskih migranata.

45 Prema Konvenciji UN o statusu izbeglica, da bi podneo zahtev za status izbeglice, podnosilac zahteva mora dokazati progon jednim od sledećih osnova: rasa, religija, nacionalnost, pripadnost određenoj društvenoj grupi ili političko mišljenje. UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), The 1951 Convention Relating to the Status of Refugees and its 1967 Protocol, art. 1.

46 Joanna Apap, Capucine du Perron de Revel „The concept of climate refugee-Towards a possible definition“, Revel Members Research Service 1–12/2021. Samo u 2020. godini 30,7 miliona ljudi je raseljeno usled nepovoljnih životnih

migranata može dovesti do uskraćivanja osnovnih usluga za decu, kao što su pravo na obrazovanje i pristup adekvatnoj zdravstvenoj zaštiti, zbog čega deca ne bi ostvarila svoj puni potencijal.⁴⁷ Klimatske migracije mogu imati ozbiljan uticaj na fizičko i emocionalno zdravlje dece. Gubitak doma, porodičnog okruženja i stabilnosti može izazvati stres, anksioznost i druge probleme u ponašanju. Deca klimatski migranti često se susreću sa poteškoćama u pristupu obrazovanju, što može imati dugoročne posledice po njihov razvoj i budućnost. Samo u 2020. godini bilo je procenjenih 9,8 miliona interno raseljene dece.⁴⁸ Deca su posebno ranjiva na klimatske promene, jer imaju manje kapaciteta da se nose s ekstremnim uslovima i često zavise od odraslih za svoju zaštitu i negu. Bajravan (*Sujatha Byravan*) i Rajan (*Sudhir Rajan*) predlažu novu međunarodnu konvenciju koja bi osigurala poseban migranski status za klimatske izbeglice (migrante) što bi svakako olakšalo i položaj dece migranata. Prema ovom predlogu, zaštita bi bila ograničena na stanovništvo malih ostrva i priobalnih područja koja su pogođena klimatskim promenama.⁴⁹ Stanovnicima ovih područja koja su pod visokim rizikom da postanu nenastanjiva omogućila bi se sistematska mogućnost legalne migracije, pri čemu bi se broj migranata prilagođavao emisijama štetnih gasova one zemlje koja ih prihvata.⁵⁰ Prisilna migracija će zahtevati međunarodna rešenja i institucionalne aranžmane za podršku onima kojima je potrebno da se presele. Neophodno je obezbediti zaštitu i očuvanje prava dece i ugroženih porodica. Jedno od rešenja za nepovoljan položaj dece klimatskih migranata je obezbeđivanje dobro obučениh staratelja koji mogu da preuzmu neposrednu odgovornost za dete, angažovanje kulturnih posrednika i mobilisanje članova zajednice države domaćina su ključne mere koje mogu pomoći u izgradnji odno-

---

uslova, tačnije klimatskih katastrofa. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/698753/EPRS_BRI\(2021\)698753_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/698753/EPRS_BRI(2021)698753_EN.pdf), 19. 8. 2023.

47 Humanium, „Child climate refugees“, <https://www.humanium.org/en/focus-on-environment/child-climate-refugees/>, 19. 8. 2023.

48 UNICEF, „Children uprooted in a changing climate“, <https://www.unicef.org/environment-and-climate-change/migration>, 19. 8. 2023.

49 Sujatha Byravan, Sudhir Chella Rajan, „The Ethical Implications of Sea-Level Rise Due to Climate Change“, *Ethics&International Affairs*, 24 (3)/2010, 239–260.

50 UNICEF, (Refugee and migrant children in Europe. Retrieved from UNICEF Europe and Central Asia: <https://www.unicef.org/eca/emergencies/refugee-and-migrant-children-europe>, 19. 8. 2023.

sa poverenja i zaštiti dece od krijumčara i trgovaca ljudima.⁵¹ Na nacionalnom nivou, partnerstva između država, međunarodnih organizacija i neprofitnih organizacija treba da zadovolje neposredne potrebe dece, kako bi se adekvatno suočile sa štetnim posledicama klimatskih promena. Siromaštvo i razvoj dodaju još veću složenost pronalaženju rešenja za decu klimatske migrante. Deca u siromašnim zemljama su posebno ranjiva i izložena klimatskim pretnjama kao što su toplotni talasi i tropske oluje i neće moći da odgovore na način sofisticiraniji način prilagođavanja dostupna deci u bogatim zemljama. Jačanje usluga i sistema za decu i mlade koji migriraju i obezbeđivanje bezbedne migracije kao opcija za decu pogođenu klimatskim promenama je od suštinskog značaja. Bezbedna i produktivna migracija može biti važna strategija u pomaganju deci da se prilagode.⁵² Sve mere olakšavanja klimatskih migracija dece neophodno je osmisliti i sprovesti u skladu sa principom najboljeg interesa deteta.

4. UČEŠĆE DECE U KLIMATSKIM PARNICAMA

Pravni status dece i kriterijumi prihvatljivosti njihovog učešća u sudskim klimatskim slučajevima u mnogo me se razlikuju od države do države. U stvari, pravni okvir i procedure koje se odnose na učešće dece u postupcima uključujući administrativne i građanske postupake, često nisu prilagođeni pravima i potrebama dece ili čak mogu biti diskriminatorni prema deci na osnovu njihovog uzrasta i pola.⁵³ Ipak primetno je da deca kao predstavnici budućih generacija imaju sve većeg uticaja na klimatske parnice.⁵⁴

---

51 *Ibid.*

52 UNICEF, „Migrant and displaced children“, <https://www.unicef.org/migrant-refugee-internally-displaced-children>, 20. 8. 2023.

53 OHCHR, „Access to Justice for children,“ UN Doc. A/HRC/25/35. (Dec. 16, 2013), para. 14.

54 Pojam „klimatske parnice“ opisuje sudski postupak koji pokreće pojedinac ili grupa građana sa zahtevom da se razjasni ili sprovede postojeći zakon o klimatskim promenama donet u nekoj državi, odnosno zahteva se da države ispunjavaju zacrtane ciljeve u pogledu smanjenja štetnih gasova sa efektom staklene bašte. „Climate & Development Knowledge Network. 2012. FEAT-URE: Climate change litigation – a rising tide?“, https://cdkn.org/2012/05/postcard-from-londonrising-tide-of-climate-change-litigation/?loclang=en_gb, 22. 8. 2023.

Prvi slučaj *Juliana* protiv Sjedinjenih Država, pokrenut je pred Okružnim sudom SAD u Oregonu. Dvadeset i jedno dete, uzrasta od devet do dvadeset godina, uz podršku NVO Our Children's Trust. U tužbi protiv SAD, deca su navela da je neadekvatno ublažavanje klimatskih promena predstavlja povredu njihovih ustavnih prava na život, slobodu i imovinu. U novembru 2016. godine, sudija okružnog suda je doneo odluku povodom prigovora vladinih advokata da bi tužba u Oregonu mogla da se nastavi, dajući status deci kao tužiocima.⁵⁵ Bila je to prva proceduralna pobeda.⁵⁶ U Sjedinjenim Američkim Državama, neki slučajevi klimatskih parnica su formulisani tako da vlada ima pravnu obavezu da štiti i upravlja prirodnim resursima, uključujući i atmosferu, u korist sadašnjih i budućih generacija.⁵⁷

Kada govorimo o klimatskim parnicama neminovno je spomenuti prvu uspešnu klimatsku parnicu u svetu Fondacija *Urgenda* protiv Holandije. U ovom slučaju, sud prvostepena instanca u Hagu presudila je da Holandija nije u dovoljnoj meri ispoštovala svojim međunarodnim obavezama za suzbijanje štetnih emisija. U svojoj presudi prvostepeni sud je zaključio da je princip dužne pažnje u skladu sa međunarodnom praksom koja prerasta u običajno pravo, a može se naročito uočiti u praksi Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP) koji nameće obavezu pozitivnog delovanja državama prilikom zaštite garantovanih prava Okružni sud je dosudio da je država Holandija dužna da smanji emisiju štetnih gasova za 25% do 2020. godine u odnosu na nivo iz 1990. godine.⁵⁸ Prvostepeni sud je u svojoj presudi naveo da

---

55 Vid. *Juliana v. United States* 18–36082 Court/Admin Entity: 9th Cir. https://climatecasechart.com/wp-content/uploads/case-documents/2016/20161110_docket-615-cv-1517_opinion-and-order-2.pdf, 20. 8. 2023.

56 Ibid; *Juliana and others v United States of America and others* (2020) F.3d 1159, para 947.

57 Vid. *Aji P. v. State of Washington*, 2018 https://climatecasechart.com/wp-content/uploads/case-documents/2021/20210310_docket-99564-8_petition.pdf, 20. 8. 2023. U ovom slučaju, tužioci, uglavnom maloletnici, tvrdili su da zagađenje koje doprinosi klimatskim promenama predstavlja pretnju njihovom osnovnom pravu na život u zdravoj i sigurnoj životnoj sredini. Oni su zahtevali od suda da naloži državi Vašington da preduzme određene mere kako bi smanjila emisije gasova sa efektom staklene bašte. Ovaj slučaj takođe ukazuje na rastuću aktivnost mladih ljudi u pravnom okviru kako bi istakli hitnost problema klimatskih promena i postavili pitanje odgovornosti vlada za zaštitu budućih generacija od negativnih posledica klimatskih promena.

58 Petra Minnerop, „Integrating the ‘duty of care’ under the European Convention on Human Rights and the science and law of climate change: the decision

Holandija nije odgovorna za štetu koju će pretrpeti buduće generacije širom sveta, ali je odgovorna za dobrobit sadašnjih i budućih generacija Holandana.⁵⁹ Iznoseći ovaj stav u presudi eksplicitno je priznato koliko klimatske promene mogu imati štetan uticaj po pravo na život i pravo na porodičan život budućih generacija (dece i mladih). Ova presuda je potvrđena u žalbenom postupku.⁶⁰

Kolumbijski Vrhovni sud je 2018. presudio u predmetu *Future Generations* protiv Ministarstva životne sredine i da je krčenje šuma u Amazonskoj prašumi i rezultirajuće povećanje temperature narušile osnovna prava budućih generacija. Sud je u svojoj presudi primetio da obim osnovnih prava obuhvata „buduće generacije, uključujući i decu koja su podnela ovu tužbu.“⁶¹

Na kraju ove analize klimatskih parnica u kojima su značajnu ulogu imala dece neophodno je analizirati slučaj Duarte Agoštinjo koji se pojavio pred Evropskim sudom za ljudska prava. Ovaj spor pokrenula je grupa mladih iz Portugalije protiv trideset tri države članice Saveta Evrope, (Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Other States). U svojim predstavkama podnosioci su tvrdili da su tužene države odgovorne zbog uticaja koje klimatske promene imaju na njihove živote. Oni takođe tvrde da sve veći efekti koje će pretrpeti tokom svog života zbog loše klimatske politike država povlače za sobom diskriminaciju u odnosu na prethodne generacije, te prema tome dolazi do kršenja člana 14 Evropske konvencije o ljudskim pravima (zabrana diskriminacije) vezi sa članovima 2 (pravo na život) i 8 (pravo na porodičan i privatni život). Ovaj slučaj je specifičan i po tome što je sam Sud pokrenuo pitanje povrede člana 3 (zabrana mučenja) kao i člana 1 Prvog protokola uz Konvenciju (pravo svojine). Prvi put je prihvaćena predstavka koja je direktno upućena Sudu bez prethodne obaveze

---

of The Hague Court of Appeal in the Urgenda case“, *Journal of Energy & Natural Resources Law* 37(2)/2019, 149–179.

59 Urgenda Foundation v. The State of the Netherlands, Case No. C/09/456689/ HA ZA 13– 1396, 24 June 2015. ECLI:NL:RBDHA:2015:7196. paras. 4.80–4.82.

60 The State of the Netherlands v. Urgenda Foundation, Court of Appeal of The Hague (CA), C/09/456689/ HA ZA 13–1396, 9 Oct. 2018. ECLI:NL:GH DHA:2018:2610

61 Corte Suprema de Justicia [Supreme Court], Sala de Casación Civil [Appeals Chamber] (Colombia), 5 Apr. 2018 (Amazon's Future Generations decision) (challenging deforestation in the Colombian Amazon); Moncayo e otros v. Ecuador, Protective Action No. 21201202000170, para 14.

korišćenja svih dostupnih pravnih lekova na nacionalnom nivou što predstavlja značaj presedan i za neke buduće slučajeve.⁶² Nakon što su se sve države izjasnile o navodnim kršenjima Konvencije predmet je zbog izuzetnog značaja ustupljen Velikom veću na odlučivanje. Za razliku od slučaja Julijana, ovaj slučaj se prevashodno odnosi na propuste država da spreče očekivanu štetu.

Na nedavno održanoj usmenoj raspravi pred Velikim većem ESLJP velika pažnja je bila usmerena na pitanje jurisdikcije i da li su podnosioci predstavke obuhvaćeni članom 1 u odnosu na sve 32 države.⁶³ Podnosioci predstavke su delimično prihvatili da njihovi zahtevi za nadležnost ne potpadaju pod postojeća pravila o nadležnosti, već da bi se Veliko veće trebalo usmeriti na osnovne principe doktrine i da pronade nadležnost tamo gde postoji „dovoljna činjenična ili pravna veza“ između države i navodnog kršenja Konvencije.⁶⁴ Zastupnik Ujedinjenog Kraljevstva je izneo je stav da klimatske promene predstavljaju globalni problem i da već postoji globalni sporazumni režim za suočavanje sa tim izazovom oličan u Pariskom sporazumu. Pokušaj podnosilaca zahteva da nametnu paralelni režim samo za tužene države, ali bez saglasnosti tuženih država, rizikuje da potkopa taj međunarodni proces, podnosioci zahteva traže od Suda da deluje kao zakonodavac, a ne kao sudski organ.⁶⁵ U vezi sa ovim, moglo bi se takođe razmisliti, ako Veliko veće na kraju donese odluku o osnovanosti tužbe, da li bi sam Sud bio u stanju da ispita i obezbedi pravne lekove koji su sami po sebi delotvorni. Vlade koje su učestvovalе u raspravi pred Velikim većem istakle su da podnosioci predstavke ne ispunjavaju uslov žrtve predviđen članom 34 EKLJP, već je u konkretnom slučaju tužba *actio popularis*.⁶⁶ Ipak ovaj argument sa stanovišta savremenog

---

62 Ovakav stav predstavlja ozbiljan kamen spoticanja u raspravi pred Velikim većem ESLJP.

63 Nema spora oko toga da li podnosioci predstavke spadaju u teritorijalnu nadležnost Portugala. Države koje su odgovorile tvrde da proširenje delokruga člana 1 na eksteritorijalne efekte klimatskih promena predstavlja izgradnju potpuno novog modela eksteritorijalnosti.

64 Ole Pedersen, „Climate Change Hearings and the ECtHR Round II“, <https://www.ejiltalk.org/climate-change-hearings-and-the-ecthr-round-ii/>, 11. 11. 2023.

65 Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Others (no. 39371/20), <https://www.echr.coe.int/w/duarte-agostinho-and-others-v-portugal-and-others-no-39371/20>, 11. 11. 2023.

66 O. Pedersen, *op.cit.*

međunarodnog prava životne sredine nema osnova jer Arhuska konvencija sada omogućava opšti pristup pravdi u pitanjima životne sredine.⁶⁷

Trenutno 33 klimatska slučaja širom sveta uključuju decu kao tužioce.⁶⁸ Pokret mladih ljudi koji koriste pravni sistem kako bi se bavili klimatskim promenama nastavlja da raste. To odražava osećaj hitnosti među mnogim mladim aktivistima koji vide klimatske promene kao fundamentalnu pretnju po svoju budućnost. Mladi ljudi (deca) danas vrše moćan politički, moralni i društveni uticaj u globalnim naporima za rešavanje klimatskih promena. Svoja prava u klimatskim parnicama oni zasnivaju na međugeneracijskoj solidarnosti. Prava budućih generacija su ključni argument za većinu uspešnih slučajeva koji su do danas pojavili u klimatskim parnicama. Sudovi su otvoreni da decu smatraju pripadnicima budućih generacija. Različiti načini učešća mladih mogu stvoriti utisak da zaista postoji prostor za mlade ljude i decu kako bi uzeli učešća u aktivnom kreiranju klimatske politike.⁶⁹

5. UTICAJ KLIMATSKIH PROMENA NA POLOŽAJ DECE U SRBIJI

U Srbiji su ekstremni događaji sve učestaliji, a među njima poplave, požari na otvorenom, suša i ekstremne temperature predstavljaju najveći rizik. Srbija je takođe izložena trajnim opasnostima kao što su loš kvalitet vazduha i prisustvo opasnih hemikalija. U Srbiji, je velika ekonomska zavisnost od eksploatacije uglja i proizvodnje energije iz fosilnih goriva stvara prepreke za davanje prednosti zaštiti životne sredine što će u nekom momentu morati da se promeni.

---

67 Što se tiče pristupa pravdi, treći član Arhuske konvencije odnosi se upravo na ovu oblast. Ključni elementi tog člana su pravo pojedinaca i grupa da imaju pristup pravosudnim ili drugim organima kako bi osporili odluke ili akte vlasti koji se odnose na životnu sredinu. Konkretno, član 9. Arhuske konvencije pruža pravo pristupa pravosudnim postupcima u pitanjima životne sredine, uključujući pravo na pravnu pomoć, pravo na učešće u tim postupcima i pravo na pravnu zaštitu. Vid. The Aarhus Convention, *op.cit.*, čl. 9.

68 Elizabeth Donger, „Children and Youth in Strategic Climate Litigation: Advancing Rights through Legal Argument and Legal Mobilization“, *Transnational Environmental Law*, 11(2)/2022. 263–289.

69 Neke države poput Austrije nude mladim ljudima i deci da budu deo njihove zvanične delegacije na klimatskim skupovima.

Klimatske promene i degradacija životne sredine se polako uvode u političke planove u Srbiji, mada još uvek, ako je suditi po budžetskim izdvajanjima, ne predstavljaju prioritet, jer se vlada prvenstveno fokusira na ekonomski razvoj države.⁷⁰ Zbog slabe ekološke infrastrukture, uključujući infrastrukturu za preradu vode, sanitarne uslove i upravljanje otpadom, kod dece u Srbiji postoji veća verovatnoća da će biti izložena zagađujućim materijama ili patogenima koji mogu da izazovu bolest.⁷¹ Ekstremni događaji poput poplava dodatno mogu doprineti širenju zaraznih bolesti. Negativni efekti klimatskih promena mogu imati naročitog uticaja na mentalno zdravlje dece i adolescenata.⁷²

Oštećenja infrastrukture usled ekstremnih vremenskih događaja imala su za posledicu zatvaranja škola i zdravstvenih ustanova što dovodi do ograničenja ili potpunog onemogućavanja uživanja prava na zdravlje (članu 24 Konvencije o pravima deteta) i prava na obrazovanje (član 28). Ovakva situacija se dogodila u Srbiji za vreme poplava 2014. godine. Deca ponekad ne idu u školu zbog lošeg kvaliteta vazduha prouzrokovanog alternativnim grejanjem tokom zimskih meseci. Koncentracije zagađujućih materija u vazduhu, posebno *PM_{2,5}* čestica i štetnih gasova, u Srbiji redovno prelaze preporučene nivoe, a stopa prevmene smrti usled zagađenja vazduha u Srbiji veća je nego u svim zemljama Balkana. Svi ovi ekstremni vremenski događaji dodatno su prouzrokovani Procenjuje se da je 6600 smrtnih slučajeva prouzrokovano zagađenjem ambijentalnog vazduha i vazduha u zatvorenom u Srbiji godišnje.⁷³ Neće sva deca u Srbiji podjednako osetiti te efekte, deca sa smetnjama u razvoju i već postojećim zdravstvenim problemima, deca u seoskim područjima, deca migranti i devojčice izložene

---

70 UNICEF u Srbiji, Analiza klimatske situacije i njenih uticaja na decu u Srbiji, UNICEF 2021, 3.

71 *Ibid.*, 19. Deca mogu oboleti od respiratornih bolesti prvenstveno zbog izloženosti zagađenju vazduha, kao i zbog nedostatka sanitarnih uslova, ekstremnih vremenskih događaja i promene obrazaca kretanja temperature i padavina. Deca mlađa od pet godina su najugroženija jer unose više vazduha u odnosu na svoju težinu nego odrasli.

72 *Ibid.*, Kod dece, posebno mlađe od 8 godina, postoji povećani rizik od problema sa mentalnim zdravljem povezanih sa ekstremnim vremenskim događajima, jer ona slabije razumeju, imaju manji osećaj kontrole nad situacijom i još uvek nisu razvila sposobnost prevladavanja i prilagodavanja.

73 „Health impact of ambient air pollution in Serbia, WHO (2019)“, https://serbia.un.org/sites/default/files/2019-10/Health-impact-pollution-Serbia_0.pdf, 28. 8. 2023.

ni su značajnijim uticajima opasnosti od degradacije životne sredine posebno poplava i zagađenja vazduha.⁷⁴ Zagađenje vazduha u Srbiji je među najvećim u Evropi. Ovo zagađenje može dovesti do respiratornih problema kod dece, što može otežati učenje i fizičku aktivnost, sve ovo može onemogućiti uživanje prava na obrazovanje i prava na rasonodu.

Ekstremne suše i gljivične bolesti štetočina prouzrokovanih promenom obrazaca kretanja temperature i padavina, dovode do smanjenja poljoprivrednih prinosa što ugrožava pravo na pristup adekvatnoj hrani, ovaj problem dodatno dobija na značaju ako se zna da je deci za kvalitetan razvoj neophodno 3 puta više hrane nego odraslima.⁷⁵

Program saradnje UNICEF-a sa Srbijom od 2021. do 2025. godine, koji je usklađen sa nacionalnim razvojnim prioritetima i Okvirom saradnje Ujedinjenih nacija za održivi razvoj, posebno skreće pažnju na decu i mlade. Moraju se preduzeti koraci kako bi se osiguralo da svi adolescenti u Srbiji budu aktivno uključeni u konsultovanje i odlučivanje kako bi. Strategije u oblasti borbe protiv klimatskih promena obično identifikuju decu kao ugroženu grupu, posebno u vezi sa uticajima na zdravlje, ali postoje ograničeni dokazi da su akcioni planovi prilagođeni tako da uzimaju u obzir tu ugroženost.⁷⁶ Trenutni mehanizmi za javne konsultacije ne uključuju decu. Iako postoji trenutno povoljan politički okvir za promovisanje javnih konsultacija i procene socijalnog uticaja, perspektive mladih i ranjivih grupa se ne uključuju uvek tokom faza planiranja ili procene uticaja projekata mladi i deca iz tog razloga zauzimaju stav da država ne čini dovoljno kako bi uključile mlade u donošenje odluka u vezi sa klimatskim promenama.⁷⁷ Samo 14% dece smatra da su potpuno informisani o pitanjima klimatskih promena.⁷⁸ Značajan korak napred u uključivanju mladih može predstavljati izrada Instrumenta za primenu LNOB-a, ključnog principa iz Agende

74 UNICEF u Srbiji, *op. cit.*, 3.

75 *Ibid.*

76 UNICEF, „Mladi protiv klimatskih promena: Uključivanje mladih u donošenje odluka“, <https://www.unicef.org/serbia/mladi-protiv-klimatskih-promena-ukljucivanje-mladih-u-donosenje-odluka>, 28. 8. 2023.

77 „U-Report anketa o klimatskim promenama i U-Report anketa o životnoj sredini, UNICEF (2020)“, <https://www.unicef.org/serbia/mladi-protiv-klimatskih-promena-ukljucivanje-mladih-u-donosenje-odluka>, 28. 8. 2023.

78 „Deca i klimatske promene: kako da podržimo decu da ostvare svoje pravo na zdravu životnu sredinu“, https://www.youtube.com/watch?v=sSxhKAG_LM, 28. 8. 2023

2030.⁷⁹ U Srbiji zbog sporo rastuće svesti o potrebi zaštite životne sredine još uvek nije zaživela praksa građanskih inicijativa koje bi dovele do pokretanja klimatskih parnica kao što se to dešava širom sveta. Ovo dodatno doprinosi nedovoljnoj participaciji dece u pitanjima životne sredine. Ipak, privatni sektor u Srbiji, ponekad kroz saradnju sa organizacijama civilnog društva, podržava ekološko obrazovanje i platforme za angažovanje dece u kreiranju klimatske politike. Neophodno je napraviti obrazovne programe koji bi obrađivali teme adaptacije i mitigacije na klimatske promene.

Srbija planira Integrisanim nacionalnim energetske i klimatskim planom, koji je u pripremi, da godišnje emisije gasova s efektom staklene bašte smanji za 34 % pre kraja decenije, odnosno za 52 % do 2040. godine.⁸⁰ Na ovaj način Srbija bi značajno doprinela globalnim ciljevima Pariskog sporazuma, a i poboljšao bi se kvalitet životne sredine u kojoj žive deca. U narednom periodu, Srbija bi trebalo da iskoristi Opšti komentar 26 da unapredi sistem i zaštiti pravo deteta na čistu, zdravu i održivu sredinu, a nedostatak akcije značiće kršenje ovog prava. Analiza zakonodavstva Republike Srbije iz perspektive prava deteta na zdravu životnu sredinu ukazuje na činjenicu da je ova oblast nedovoljno prepoznata u zakonodavstvu naše zemlje, i da Srbija mora da učini više kako bi obezbedila da deca ostvaruju svoje pravo da rastu i razvijaju se u zdravom i bezbednom okruženju.⁸¹ Trenutni zakonodavni okvir ne prepoznaje zasebno pravo deteta na zdravu životnu sredinu već se ono štiti kroz član 74 aktuelnog Ustava.⁸² Prema sadašnjem stanju stvari Srbija je izuzetno daleko od pokretanja klimatskih parnica gde bi deca svakako mogla imati krucijalnu ulogu.

Iako je i više nego očigledno da su deca naročito pogođena klimatskim promenama u Srbiji ne izlazi u susret njihovim potrebama u dovoljnoj meri. Neophodno je zajedničko i usmereno delovanje svih

---

79 Republika Srbija je prva država koja je princip „Da niko ne bude izostavljen“ prilagodila svom normativnom okviru kako bi ranjive društvene grupe njegovom primenom bile adekvatno obuhvaćene i aktivno uključene u proces odlučivanja i izrade zakonskih i strateških dokumenata.

80 I. Todorović, „Srbija će za 2030. ciljati smanjenje emisija od barem 34 odsto“, <https://balkangreenenergynews.com/rs/srbija-ce-za-2030-ciljati-smanjenje-emisija-od-barem-34-odsto/>, 30. 8. 2023.

81 Vid. Centar za prava deteta, *Analiza zakonodavstva Republike Srbije iz perspektive prava deteta na zdravu životnu sredinu* 2021, 25–32.

82 Ustav Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 98/2006 i 115/2021, čl. 74.

relevantnih aktera u zaštiti životne sredine. Premda je javni sektor stvorio povoljno okruženje za delovanje u oblasti klimatskih promena i životne sredine, podstaknut procesom pristupanja EU i preuzetim međunarodnim obavezama, ograničenja u pogledu finansijskih i administrativnih kapaciteta sputavaju napredak.⁸³ Nema dovoljno podataka na kojima bi se zasnivalo delovanje u ovoj oblasti koje uzima u obzir potrebe dece. Generalno gledano, podaci nisu standardizovani i poprilično su dislocirani.⁸⁴ Nakon procene stanja u oblasti životne sredine u Srbiji i trenutnih aktivnosti, jasno je da će deca i dalje plaćati cenu nečinjenja i neefikasnih mera u borbi protiv klimatskih promena.

6. ZAKLJUČAK

Nakon sveobuhvatne analize prikazano je da klimatske promene imaju vrlo negativan uticaj na prava garantovana Konvencijom o pravima deteta tako što u mnogome ograničavaju njihovo uživanje. Ranjivost dece i negativan uticaj klimatskih promena prepoznat je i u klimatskim sporazumima poput Okvirne konvencije o klimatskim promenama i Pariskom sporazumu. Komitet za prava deteta vrši krucijalnu ulogu u zaštiti prava deteta. Komitet daje veliki doprinos da se prepozna kao samostalno ljudsko pravo na zdravu i čistu životnu sredinu što bi u mnogome poboljšalo položaj dece. Za očekivati je da će se sve češće pojavljivati slučajevi pred Komitetom u kojima će se zahtevati uspostavljanje odgovornosti država za kršenje dečijih prava, usled nedovoljnog smanjenja emisija štetnih gasova i neadekvatnih mera adaptacije na klimatske promene.

Primetno je da deca imaju važnu ulogu u pokretanju klimatskih parnica i da imaju značajnog uticaja na podizanju svesti međunarodne zajednice o potrebi preduzimanja hitnih i adekvatnih mera u borbi protiv klimatskih promena. Na ovaj način se ispunjava i obaveza participacije dece u izradi klimatskih planova. Trenutno se kao najveći problem ističe neujednačena sudska na nacionalnom i regionalnom nivou kada govorimo o klimatskim parnicama.

Položaj dece u Srbiji je još ranjiviji nego u ostatku sveta, jer je naša država izložena trajnim opasnostima kao što su loš kvalitet vazduha te učestale suše i poplave. U traženju rešenja ovih problema i njihov

83 UNICEF u Srbiji, *op. cit.*, 81.

84 *Ibid.*

uticaj na decu u Srbiji, napore između ostalog treba fokusirati na smanjenje opasnosti od zagađenja. Klimatske promene i degradacija životne sredine se polako uvode u političke planove u Srbiji, mada još uvek, ako je suditi po budžetskim izdvajanjima, ne predstavljaju prioritet, jer se vlada prvenstveno fokusira na ekonomski razvoj. Iako su deca prepoznata kao ranjiva ona se ne uključuju u fazama konsultovanja, što je neophodno promeniti što pre. O problemima klimatskih promena i načinima kako poboljšati položaj dece treba raditi kroz obrazovne programe. Svakako da bi veća finansijska izdvajanja poboljšala položaj dece u Srbiji i smanjila ranjivost na klimatske promene.

Ljubomir Tintor, LL.M.

*Research associate at the Institute of Comparative Law and PhD
Candidate at the University of Belgrade – Faculty of Law*

THE IMPACT OF CLIMATE CHANGE ON THE RIGHTS AND POSITION OF CHILDREN

Summary

Climate change represents the global challenge of the 21st century with significant implications for human rights, particularly those of children. This text explores how climate change affects children's rights according to the Convention on the Rights of the Child and other international instruments, emphasizing the importance of the right to a healthy environment. It also analyzes the practices and efforts of the Committee on the Rights of the Child in safeguarding children from climate change. Special emphasis is placed on the vulnerability of children as climate migrants and their role in climate lawsuits that demand state accountability for failures in reducing greenhouse gas emissions and adapting to climate change. The paper also examines the impact of climate change on the position of children in Serbia, a country considered one of the most vulnerable in Europe regarding climate consequences.

Key words: *Climate change. – Children. – Convention on the Rights of the Child climate litigation. – Climate change in the Republic of Serbia.*

LITERATURA

- Apap, C., du Perron de Revel J., "The concept of climate refugee-Towards a possible definition", Revel Members Research Service 2021, 1–12.
- Arts, K., „Children’s Rights and Climate Change“, in, *Children’s Rights and Sustainable Development: Interpreting the UNCRC for Future Generations*, C. Fenton-Lynn (ed.) Cambridge University Press 2019, 216–235.
- Bakker, C., „Climate Change and Children’s Rights“, in J. Todres & S. M. King (eds.) *The Oxford Handbook of Children’s Rights Law* 2020, 449–476.
- Byravan, S., Rajan, S.C., „The Ethical Implications of Sea-Level Rise Due to Climate Change“, *Ethics & International Affairs* 24(3)/2010, 239–260.
- Child Rights Now, „A Second Revolution: Thirty Years of Child Rights and the Unfinished Agenda“ 2019, 1–60.
- Centar za prava deteta, *Analiza zakonodavstva Republike Srbije iz perspektive prava deteta na zdravu životnu sredinu* 2021.
- Donger, E., „Children and Youth in Strategic Climate Litigation: Advancing Rights through Legal Argument and Legal Mobilization“, *Transnational Environmental Law* 11(2)/ 2022, 263–289.
- Knox, J., „Climate Ethics and Human Rights“ (Special Issue) *Journal of Human Rights and the Environment* 2014, 22–34.
- Lapaš, D., „Climate Change and International Legal Personality: ‘Climate Deterritorialized Nations’ as Emerging Subjects of International Law?“, *The Canadian Yearbook of International Law; London* 59/2022, 1–35.
- Minnerop, P., „Integrating the ‘duty of care’ under the European Convention on Human Rights and the science and law of climate change: the decision of The Hague Court of Appeal in the Urgenda case“, *Journal of Energy & Natural Resources Law* 37(2)/2019.149–179.
- Staparski, T., „Climate Change in the Practice of the Committee on the Rights of the Child“, *LAW – theory and practice* 2 /2023, 101–111.

Tintor, Lj., „Pravo na čistu i zdravu životnu sredinu – dometi i ograničenja ljudskog prava u nastajanju“, *Harmonius-Journal of Legal and Social Studies in South East Europe*, 2022, 313–334.

UNICEF u Srbiji, *Analiza klimatske situacije i njenih uticaja na decu u Srbiji*, UNICEF 2021.

Watts, N., et al. „The 2018 report of the Lancet Countdown on health and climate change: shaping the health of nations for centuries to come“, *Lancet*, 392(10163), 2018, 1861–1914.

Article history:

Received: 19. 11. 2023.

Accepted: 27. 11. 2023.